

แนวทางการพัฒนาคู่มือเทคนิคการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวน

ตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562

Guidelines for the Development of Technical Manuals of Civil Dispute Mediation

in the Investigation Level According to the Dispute Mediation Act B.E. 2562.

สุกัญญา อินเงินดี¹, สุพัตรา แผนวิชิต²

Sukanya Inngurnde¹ and Supatra Phanwichit²

¹นักศึกษา ปริญญาโท สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

²อาจารย์ สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

¹Master Student of Law Sukhothai Thammathirat Open University

²Lecturer from of Law Sukhothai Thammathirat Open University

Corresponding Author Email: sukalya.ty-th_@hotmail.com

Received: 7 December 2022

Revised: 2 January 2023

Accepted: 6 January 2023

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาทฤษฎีแนวคิดที่เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นสอบสวน 2. เพื่อศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นสอบสวนตามกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ 3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ในชั้นพนักงานสอบสวน และ 4. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาคู่มือเทคนิคการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวนตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาวิจัยจากเอกสาร อาทิ ตัวบทกฎหมาย ตำราทางวิชาการ งานวิจัย บทความจากวารสาร หรือนิตยสารทางกฎหมาย เอกสารประกอบการสัมมนา สถิติ ข้อมูลจากสารสนเทศทางอินเทอร์เน็ตทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศ เอกสารเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวนและกลุ่มเป้าหมาย แล้วนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มาวิเคราะห์แบบเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ทฤษฎีแนวคิดสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ได้แก่ แนวคิดในการแก้ไขข้อพิพาทแบบ Win-Win Concept แนวความคิดว่าด้วยอำนาจในการยุติคดีอาญา ทฤษฎีการแข่งขันและทฤษฎีการแก้ปัญหา 2) กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 พบว่า พนักงานสอบสวนมีอำนาจในการไกล่เกลี่ยคดีอาญาเล็กน้อย เช่น คดีเกี่ยวกับการจราจร คดีลักทรัพย์ คดีเกี่ยวกับชีวิตร่างกายที่มีผู้ได้รับบาดเจ็บไม่สาหัส 3) ปัญหาและอุปสรรคของการบังคับใช้กฎหมายตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ในชั้นพนักงานสอบสวน พบว่า มีปัญหาข้อกฎหมาย ผู้รับการไกล่เกลี่ยไม่เข้าใจกฎหมาย พนักงานสอบสวนไม่ได้รับการยอมรับให้เป็นผู้ไกล่เกลี่ย ขาดทักษะการไกล่เกลี่ยและกระบวนการในชั้นสอบสวนที่ไม่ชัดเจน และ 4) คู่มือเทคนิคการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวน ควรประกอบด้วยความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คดีอาญาที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ อำนาจหน้าที่ในการไกล่เกลี่ย ขั้นตอนและวิธีการไกล่เกลี่ย ผลการดำเนินการตามขั้นตอน ผลดีผลเสียในการดำเนินการไกล่เกลี่ย ทักษะที่จำเป็นของผู้ไกล่เกลี่ย เทคนิคที่ใช้ในการไกล่เกลี่ย การติดตามประเมินผลและจริยธรรมของการไกล่เกลี่ย

คำสำคัญ: การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา, ชั้นสอบสวน, พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562

Abstract

This research consists purposes were 1. to study theories and concepts related to law enforcement under the mediation of dispute act B.E. 2562 at the investigation level 2. to study laws related to law enforcement under the mediation of dispute act B.E. 2562 at the investigation level 3. to study problems and obstacles related to law enforcement under the mediation of dispute act B.E. 2562 at the investigation level and 4. propose guidelines for the development of a criminal dispute mediation technique manual in the investigation level. is a qualitative research. by studying and researching documents such as legal texts, academic texts, research papers, journal articles or legal magazine Documents for the seminar, statistics, information from Internet information both in Thailand and abroad. Documents on criminal dispute mediation in the investigation and target groups Then take the information gathered from various related documents content analysis. The results found that 1) Theories and concepts related to dispute mediation are that win-win dispute resolution concept, criminal litigation power concept, competition theory and problem-solving theory 2) Laws related to mediation, namely the mediation dispute act B.E. 2562, found that the relevant law is Dispute Mediation Act, B.E. 2562, and found that the inquiry official is assigned with minimal authority of dispute mediation, for example, it is limited to the traffic offenses, offenses against properties, offenses against life and body, whose victims are not severely injured 3) problems with and obstacles to law enforcement Dispute Mediation Act, B.E. 2562 at the investigation level are found that there is a legal problem, where a disputing party does not understand a legal issue, an inquiry official is not accepted as a mediator, because of lack of skills, and procedures at the inquiry stage are unclear and 4) a technical manual of criminal dispute mediation at the investigation level should consist of a definition of the term “mediation at the investigation level”, relevant laws, criminal offenses under the authority, procedures and methods, outcomes, positive and negative effects of the operations, required skills, techniques, follow-up, evaluation, and ethics of mediation at the investigation Level.

Keywords: Criminal Dispute Mediation, Investigation Level, The Mediation Dispute Act B.E. 2562

บทนำ

ในปัจจุบันสถานการณ์ของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยในปัจจุบันพบว่ามีปริมาณคดีขึ้นสู่การพิจารณาของศาลเป็นจำนวนมากดังสถิติจำนวนคดีที่ขึ้นสู่การพิจารณาของศาลในแต่ละปีล่าสุดพบว่า ในปี พ.ศ. 2561 มีปริมาณคดีขึ้นสู่การพิจารณาของศาลชั้นต้น จำนวน 637,919 คดี ปี พ.ศ. 2562 ปริมาณคดีขึ้นสู่ศาลชั้นต้นจำนวน 612,841 คดี ซึ่งอาจเห็นว่ามีจำนวนลดลงแต่ลดลงเพียงประมาณ 3.9% (ศาลยุติธรรมและสำนักงานศาลยุติธรรม, 2562) และในจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรค COVID-19 ที่ส่งผลกระทบต่อดำเนินชีวิตของประชาชนโดยเฉพาะผลทางเศรษฐกิจทั้งส่วนบุคคลและของประเทศ ที่มีส่วนอาจส่งผลให้มีจำนวนคดีอาญาเพิ่มขึ้นได้ เช่น เศรษฐกิจตกต่ำ ปัญหาสังคม ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาหนี้สิน ปัญหาสุขภาพจิต ฯ และปัญหานี้ อาจจะยิ่งรุนแรงเพิ่มขึ้นภายหลังจากมาตรการช่วยเหลือของภาครัฐและภาคเอกชนสิ้นสุดส่งผลให้เกิดคดีทางอาญามากขึ้น ดังนั้น การผลักดันพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจึงก่อให้เกิดผลดีต่อทุกฝ่ายเป็นอย่างยิ่ง แต่อย่างไรก็ดี พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยนั้นส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับข้อพิพาททางอาญาที่เน้นการลงโทษและใช้หลักการยินยอม ซึ่งเมื่อเกิดคดีอาญาแล้วมี

กระบวนการขั้นตอนหลายขั้น ไม่ว่าจะเป็นขั้นพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ และศาล ซึ่งกระบวนการใกล้เคียงจะช่วยลดจำนวนคดีที่ขึ้นสู่ชั้นศาล ดังนั้น ผู้ใกล้เคียงในทุกระดับชั้นจำเป็นต้องมีแนวทาง เทคนิค ทักษะหรือวิธีการในการใกล้เคียงที่สร้างความพึงพอใจและความเชื่อมั่นแก่คู่พิพาทได้อย่างแท้จริงเพื่อช่วยลดจำนวนคดีที่เข้าสู่ศาลและเพิ่มประสิทธิภาพในการใกล้เคียงด้วยโดยเฉพาะในชั้นสอบสวนที่เป็นด่านแรกของกระบวนการใกล้เคียงที่จะช่วยลดจำนวนคดีที่เข้าสู่ชั้นศาลได้อย่างมาก แต่จากการศึกษาของปัญหาการใกล้เคียงข้อพิพาททางอาญาตามพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562: ศึกษาบทบาทผู้ใกล้เคียงข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน (ภูมิพัฒน์ สัตยญา, 2562) พบว่า พระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ.2562 มีปัญหา (1) พนักงานสอบสวนขาดการมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ใกล้เคียงเนื่องจากพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ.2562 ไม่ได้กำหนดบทบาทให้พนักงานสอบสวนมีส่วนร่วมในการใกล้เคียงข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน (2) ปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเป็นองค์คณะใกล้เคียง และ (3) ปัญหาบุคคลภายนอกทำหน้าที่เป็นผู้ใกล้เคียงเพียงคนเดียว อาจมีการแทรกแซงหรือเรียกรับผลประโยชน์จากคู่กรณีได้ นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่าประเทศไทยไม่มีกฎหมายที่รองรับสิทธิของตำรวจในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เช่น การใกล้เคียงมาใช้ในคดีอาญาที่มีความผิดต่อแผ่นดินที่ยอมความไม่ได้ แม้จะเป็นคดีที่มีโทษจากคุกไม่ถึง 5 ปี จึงทำให้ตำรวจที่ทำการใกล้เคียงอาจถูกร้องเรียนว่าละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบมีโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 157 (วิมลภ เกี่ยมะยูร, 2560, น.101-112) อีกทั้งจากการทบทวนจะเห็นว่าเทคนิคการใกล้เคียงนั้นในรูปแบบของคู่มือการปฏิบัติก็พบในชั้นศาลเท่านั้นหรือพบได้ในองค์กรอื่น ๆ เช่น องค์การปกครอง เมื่อพิจารณาจากปัญหาเบื้องต้น ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงสนใจแนวทางการพัฒนาคู่มือเทคนิคการใกล้เคียงข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวนตามพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ.2562 ในคดีทางอาญาที่มีประสิทธิภาพนั้นในชั้นสอบสวนควรเป็นอย่างไรและปัญหาอุปสรรคในการใกล้เคียงของข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวนนั้นอะไรบ้างเพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางการพัฒนาคู่มือเทคนิคการใกล้เคียงข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวนตามพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ.2562 และสามารถนำไปปฏิบัติจริงได้ต่อไป

ดังนั้น เพื่อให้เห็นภาพการใกล้เคียงข้อพิพาททางอาญาได้กว้างขึ้น ควรมีการศึกษาประเด็นดังกล่าวที่ปรากฏว่ามีการใช้ในต่างประเทศด้วยเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาคู่มือเทคนิคการใกล้เคียงข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวนตามพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ.2562 ด้วย ทั้งนี้ เพื่อเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวนได้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ.2562 นำไปสู่การลดจำนวนคดีที่เข้าสู่ศาลได้อีกทางหนึ่งต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทฤษฎีแนวคิดที่เกี่ยวกับการใกล้เคียงข้อพิพาทในชั้นสอบสวน
2. เพื่อศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใกล้เคียงข้อพิพาทในชั้นสอบสวนตามกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายตามพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ในชั้นพนักงานสอบสวน
4. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาคู่มือเทคนิคการใกล้เคียงข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวนตามพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ.2562

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. แหล่งข้อมูลการวิจัย ได้แก่ ศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง (Document Research) อาทิ หนังสือ ตำรา เอกสารวิชาการ งานวิจัย และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) คือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลเอกสารต่าง ๆ ได้แก่ ตำบัทกฎหมาย หนังสือ ตำราทางวิชาการ งานวิจัย บทความจากการสารหรือนิตยสารทางกฎหมาย เอกสารประกอบการสัมมนา สถิติ ข้อมูลจากเว็บไซต์ทางอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวนทั้งของประเทศไทยและของต่างประเทศ

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย และการรวบรวมข้อมูลเอกสารต่าง ๆ มาวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาคู่มือเทคนิคการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวนตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. ศึกษาทฤษฎีแนวคิดเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นสอบสวน

ผลการวิจัยพบว่า ทฤษฎี แนวคิด และลักษณะของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ผู้วิจัยสามารถจำแนกได้ ดังนี้

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ได้แก่ 1) แนวคิดในการแก้ไขข้อพิพาทแบบ Win-Win Concept เพื่อให้ทุกฝ่ายชนะด้วยกันทั้งหมดตามแนวคิด Win -Win Concept โดยที่วิธีการจะให้เกิดผลดังกล่าวคือการเจรจาไกล่เกลี่ยทั้งที่มีคนกลางที่เรียกว่า Mediation และไม่มีคนกลางที่เรียกว่า Negotiation (วันชัย วัฒนศัพท์, 2550, น. 11) 2) หลักไม่นำคำกล่าวในการเจรจาไปเป็นพยานในชั้นพิจารณาคดีของศาล เป็นหลักการสำคัญในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ใช้ในการเจรจาพูดคุย เพราะความประสงค์ของการไกล่เกลี่ยคือต้องการให้คู่กรณีพูดหรือกล่าวในการเจรจาอย่างเปิดเผย (Frank Discussion) และมีความต้องการที่จะยุติข้อพิพาทเพียงขั้นนี้ ซึ่งลักษณะการเจรจาดังกล่าวอาจเรียกได้ว่าเป็นการเจรจาแบบไร้ซึ่งการบันทึกหรืออัดเสียง (Off the Record) นิยมใช้กันมากในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในต่างประเทศ เช่น คดีแรงงานในประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นต้น 3) หลักความยินยอมของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย หลักเกณฑ์นี้ถือเป็นหัวใจของการไกล่เกลี่ยคดีหรืออีกนัยหนึ่งเป็นกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายหรือทุกฝ่ายยินยอมเข้ารับการแก้ไขปัญหโดยวิธีไกล่เกลี่ย ความยินยอมในที่นี้จึงเป็นความสมัครใจ (อุดม รัฐอมฤต, 2548) โดยไม่มีเงื่อนไขของคู่กรณีกระบวนการไกล่เกลี่ยนี้จึงมีลักษณะที่เป็นไปในทั้งทางกรยอมแบบที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า Submission และการยอมรับที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า Consent ไปด้วยกัน และ 4) แนวความคิดที่ว่าด้วยอำนาจในการยุติคดีอาญา หากมองในแง่รูปแบบแล้วคดีอาญาสามารถยุติได้หลายรูปแบบซึ่งพอที่จะแบ่งได้ คือ (ปรัชญา อยู่ประเสริฐ, 2551) (1) การยุติในชั้นศาล ซึ่งเกิดจากการตัดสินของผู้พิพากษาในชั้นต้นและชั้นอุทธรณ์ หรือการตัดสินในชั้นฎีกาตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายหรือที่เรียกว่าได้มีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดในความผิดซึ่งได้ฟ้องแล้ว (2) การยุติในชั้นพนักงานอัยการด้วยคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี ในกรณีนี้คดีอาญาเป็นอันยุติถ้าผู้เสียหายไม่นำความไปฟ้องเองอีกครั้งภายในอายุความ (3) การยุติในชั้นพนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานสอบสวน เจ้าพนักงานกรณีผู้เสียหายเสียค่าปรับในอัตราอย่างสูงในคดีที่มีโทษปรับสถานเดียว (4) ไม่ว่าคดีจะอยู่ในชั้นใดเมื่อมีเหตุดังต่อไปนี้แล้ว ก็ถือว่าคดีอาญาได้ยุติลง คือ ผู้กระทำผิดได้ตายลง เมื่อได้มีการถอนคำร้องทุกข์ถอนฟ้องหรือยอมความกันโดยถูกต้องตามกฎหมายในคดีความผิดต่อส่วนตัว เมื่อมีกฎหมายออกใช้ภายหลังการกระทำผิดยกเลิกความผิด เช่นนั้น เมื่อคดีขาดอายุความและเมื่อมีกฎหมายยกเว้นโทษ

1.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ย ได้แก่ 1) ทฤษฎีการแข่งขัน (Competitive Theory) ทฤษฎีนี้ถือหลักว่า ผู้เจรจาที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้ทางกฎหมายและสามารถรักษผลประโยชน์ของลูกความ โดยได้รับผลออกมาเป็นรูปธรรม ซึ่งอาจเป็นเงินตราหรือวัตถุ และเข้าใจถึงอำนาจที่ตนมีอยู่และได้ใช้โดยไม่ชักช้าเพื่อประโยชน์ของลูกความ ทฤษฎีนี้ตั้งอยู่บนสมมุติฐานว่า “สังคมอยู่ภายใต้การปกครองหรือการครอบงำโดยผู้ที่เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัว ในสถานการณ์ของการเจรจาแต่ละฝ่ายทั้งนัก

กฎหมายและลูกความต่างมีความประสงค์ให้บรรลุความต้องการของตนมากที่สุด” 2) ทฤษฎีการแก้ปัญหา (Problem – Solving Theory) ทฤษฎีนี้ถือหลักว่าผู้เข้าร่วมการเจรจาทุกคนมีผลประโยชน์ร่วมกันบางประการถ้าไม่มีสิ่งอื่น มีหลักการสำคัญ 5 ประการ คือ (1) แยกปัญหาความสัมพันธ์ส่วนตัวออกจากข้อขัดแย้งและแก้ไขในแต่ละปัญหาแยกต่างหากจากกัน (2) เน้นความสำคัญของผลประโยชน์ได้เสียและความต้องการของกลุ่มซึ่งไม่ใช่ฐานะของกลุ่ม (3) คิดหาทางเลือกหลายวิธีซึ่งกลุ่มจะได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน (4) ยืนยันการใช้ข้อบังคับประกอบต่าง ๆ ที่ต้องนำมาใช้ในการตัดสินใจเพื่อประเมินทางเลือก (5) เข้าใจและแสวงหาทางเลือกที่ดีที่สุดในการเจรจาตกลงทำสัญญา

2. ศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นสอบสวนตามกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ

ผลการวิจัยพบว่า กฎหมายและข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาที่สำคัญ ได้แก่ พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 กระทรวงยุติธรรมโดยกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพได้สร้างการมีส่วนร่วมกับเครือข่ายอาสาสมัครภาคประชาชน และบูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการส่งเสริมพัฒนาและขับเคลื่อนการระงับข้อพิพาททางเลือกด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เพื่อให้ประชาชนมีทางเลือกในการเข้าถึงความยุติธรรมอย่างสะดวก รวดเร็ว เป็นธรรม ซึ่งเป็นกฎหมายกลาง เพื่อให้หน่วยงานของรัฐ พนักงานสอบสวน และศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนใช้ในการจัดกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอย่างมีระบบและเป็นมาตรฐานเดียวกัน ซึ่งพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว จะมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 19 พฤศจิกายน 2562 อันมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่ง ได้แก่ ข้อพิพาทเกี่ยวกับที่ดินที่มีข้อพิพาทเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ ข้อพิพาทระหว่างทายาทเกี่ยวกับทรัพย์สินมรดก และข้อพิพาทอื่นที่มีทุนทรัพย์ไม่เกินห้าล้านบาท ประเภทข้อพิพาททางอาญา ได้แก่ ความผิดอาญาอันยอมความได้ ความผิดลหุโทษที่ยอมความได้เป็นความผิดต่อส่วนตัวไม่กระทบต่อส่วนรวม ตามมาตรา 390-395 และมาตรา 397 และความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 3 ปี ปรากฏตามท้ายพระราชบัญญัติให้สามารถยุติหรือระงับได้ด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอันเกิดจากความสมัครใจของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย มีการศึกษาหลายชิ้น พบว่า พ.ร.บ. ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 มีปัญหาในการดำเนินการในชั้นสอบสวน เช่น ประเทศไทยไม่มีกฎหมายที่รองรับสิทธิของตำรวจในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เช่น การไกล่เกลี่ย มาใช้ในคดีอาญาที่มีความผิดต่อแผ่นดินที่ยอมความไม่ได้ (วัลลภ เก่งมะยูร และอดุลย์ ทานาราช, 2560) มีปัญหาประเภทของคดีอาญา ปัญหาการตรวจสอบดุลพินิจของพนักงานสอบสวน (นันทวัน วงษ์สุภักดิ์, 2563) สะท้อนให้เห็นว่า พนักงานสอบสวนของประเทศไทยได้รับอำนาจหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยคดีอาญาในแบบจำกัดขอบเขตแคบ ทั้งที่พนักงานสอบสวนซึ่งเป็นด่านแรกในการดำเนินคดีได้รับอำนาจในการไกล่เกลี่ยเพียงคดีที่มีโทษไม่สูงและไม่ครอบคลุมทุกประเภทคดี ขณะที่กฎหมายของประเทศไทยที่บัญญัติเกี่ยวกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการไกล่เกลี่ยจะเป็นหน่วยงานของรัฐหรือหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐเป็นหลัก ในประเทศออสเตรเลียตำรวจจะมีอำนาจเพียงในการพิจารณาตัดสินใจจะฟ้องคดีหรือจะปล่อยตัวผู้กระทำผิดไปโดยมีเงื่อนไขผ่านกระบวนการ Pre-trial decision making และกระบวนการฟื้นคดี ดังนั้นตำรวจจึงถูกเปรียบเสมือนผู้รักษาประตูกระบวนการพิจารณาทางศาล (Gatekeepers) และในขั้นตอนของตำรวจนี้เองก็สามารถให้ประกันตัวผู้กระทำผิดได้เช่นเดียวกับศาล หากคดีนั้นตำรวจเห็นว่า ควรฟ้องผู้กระทำผิดต่อศาล นอกจากนี้ส่วนการนำคดีเข้าสู่กระบวนการระงับข้อพิพาท กระบวนการระงับข้อพิพาทในประเทศออสเตรเลียได้ใช้แนวทางให้รัฐเข้ามามีบทบาทโดยตรง โดยการกำหนดให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจส่งคดีเข้าสู่กระบวนการระงับข้อพิพาทได้ โดยไม่จำเป็นต้องว่าคู่ความทั้งสองฝ่ายจะยินยอมเข้าสู่กระบวนการระงับข้อพิพาทหรือไม่ก็ตาม และศาลยังสามารถเลือกช่องทางในการระงับข้อพิพาทให้แก่คู่ความที่ยังตกลงกันไม่ได้อีกด้วย นอกจากนี้ ประเทศออสเตรเลียได้มีการออกกฎหมายรับรองวิชาชีพผู้ไกล่เกลี่ย รวมถึงพยายามสนับสนุนส่งเสริมศักดิ์ศรีและยกระดับการคุ้มครองวิชาชีพของผู้ไกล่เกลี่ยให้เท่าเทียมกับผู้พิพากษา ทำให้ ในประเทศออสเตรเลียเกิดเครือข่ายอาสาสมัครผู้ไกล่เกลี่ยขนาดใหญ่ที่เรียกว่า “LEADR” (Legal Alternative Dispute Resolution) ขึ้นทั่วประเทศ และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปของคู่ความที่เข้าสู่กระบวนการระงับข้อพิพาท ขณะที่ในประเทศสหรัฐอเมริกา ยังมีรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอีกลักษณะหนึ่งคือ

การประเมินคดี (Case Evaluation) การประเมินคดีเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของ ADR (Alternative Dispute Resolution) ซึ่งบุคคลที่เป็นกลางพยายามช่วยเหลือคู่กรณีในการระงับข้อพิพาท ผู้ประเมินคดีนั้น เจ้าหน้าที่ ADR ของศาลจะแต่งตั้งผู้ประเมิน ENE ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านกฎหมายที่สำคัญของคดีความ ซึ่งพร้อมให้บริการและไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนที่ชัดเจน คู่สัญญาอาจคัดค้านผู้ประเมินหากพวกเขาเห็นว่าความขัดแย้งทางผลประโยชน์ โดยผู้ประเมินทุกคนในคณะกรรมการของศาลมีคุณสมบัติที่สำคัญไว้แตกต่างกันตามแต่ละรัฐ จากการศึกษา พบว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาของประเทศไทย ออสเตรเลียและสหรัฐอเมริกา มีความคล้ายคลึงในประเด็นการไกล่เกลี่ยเป็นกระบวนการแก้ปัญหาข้อพิพาทโดยมีบุคคลที่สามเข้ามาช่วยเหลือเพื่อระงับข้อพิพาท โดยมีทั้งผู้ที่อยู่ในกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก เช่น ศาล พนักงานอัยการ ตำรวจ และผู้ที่ไม่อยู่ในกระบวนการยุติธรรมและมีความแตกต่างคือวิธีพิจารณานั้นมีบางส่วนที่ไม่เหมือนกัน เนื่องจากระบบกฎหมายที่แตกต่างกัน ขณะที่สหรัฐอเมริกาและออสเตรเลียให้ความสำคัญกับการฟื้นคดีและมีความยืดหยุ่นสูงโดยการชดเชยด้วยการทำสิ่งอื่น ๆ แทน ส่วนไทยมีกระบวนการการดำเนินคดีแบบตาดต่อตา ฟันต่อฟันก่อนกล่าวคือ เครื่องครัดในการใช้หลักตามกฎหมายมากกว่า คุณสมบัติของพนักงานชั้นสอบสวนหรือตำรวจที่ดำเนินการไกล่เกลี่ยคดีได้ทั้ง 3 ประเทศ คือจะต้องผ่านการอบรมการไกล่เกลี่ย ได้รับการยอมรับด้วยการขึ้นทะเบียน รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในต่างประเทศค่อนข้างหลากหลายมีวิธีให้เลือกมากกว่าในประเทศไทย เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา มีการใช้ผู้ประเมินคดีที่ได้รับการยอมรับช่วยในการไกล่เกลี่ย ประเทศออสเตรเลียใช้ Waga Model ที่ตำรวจมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอย่างชัดเจน ขณะที่ในไทยผู้มีหน้าที่ไกล่เกลี่ยมักเป็นเจ้าของศาลและมีเพียงประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีคู่มือสำหรับใช้ในการไกล่เกลี่ย

3. ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ในชั้นพนักงานสอบสวน

ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ได้แก่ 1) ปัญหาเกี่ยวกับทฤษฎีแนวคิด พบว่า ทฤษฎีแนวคิดเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ที่สำคัญรวมทั้งการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในต่างประเทศที่สำคัญนั้น ได้แก่ แนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมีความเหมาะสมในการนำมาสนับสนุนในประเด็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เนื่องจากความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative justice) เป็นแนวคิดที่มุ่งให้มีการระงับและไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแทนการดำเนินคดี โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง รวมถึงชุมชน เข้ามามีบทบาทในกระบวนการนี้ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวจะไม่ใช้การแก้ปัญหาที่ปลายเหตุอย่างการจำคุกหรือการกำหนดโทษโดยคำพิพากษา แต่เป็นกระบวนการที่ผู้เสียหายจะได้รับการเยียวยา และผู้กระทำผิดจะได้รับการแก้ไข และสอดคล้องกับลักษณะสังคมไทยที่มีลักษณะเป็นสังคมเอื้ออาทร มีความเชื่อเรื่องการให้อภัยและให้อีกาศคนที่สำนึกในความผิด มีการโอนอ่อนผ่อนปรนกัน จึงถือเป็นโอกาสดีสำหรับนักกฎหมายและผู้ที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันสำรวจความเป็นไปได้ในการขยายผลการนำแนวคิดนี้มาใช้ในไทย ในพระราชบัญญัติระบุให้พนักงานในชั้นสอบสวนมีหน้าที่ดูแลการไกล่เกลี่ยไว้ว่าจะเป็นการนัดหมายไกล่เกลี่ย การแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ย และการสรุปการไกล่เกลี่ย โดยไม่ได้ระบุถึงบทบาทในฐานะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยอย่างชัดเจน ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ประเทศไทยไม่มีกฎหมายที่รองรับสิทธิของตำรวจในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เช่น การไกล่เกลี่ยมาใช้ในคดีอาญาที่มีความผิดต่อแผ่นดินที่ยอมความไม่ได้ แม้จะเป็นคดีที่มีโทษจำคุกไม่ถึง 5 ปี จึงทำให้ตำรวจที่ทำการไกล่เกลี่ยอาจถูกร้องเรียนว่าละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบมีโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 157 (วิไลภ ภิเษมบุตร และอดุลย์ ทานาราช, 2560, น.111-112) นอกจากนี้พระราชบัญญัติฉบับนี้มีปัญหาเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยในชั้นสอบสวน คือ มาตรา 11(3) การกำหนดให้คดีความคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินห้าปีตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัตินี้สามารถไกล่เกลี่ยได้ ซึ่งมีผู้คัดค้านว่าอาจเป็นช่องทางให้ตำรวจใช้ดุลพินิจตั้งข้อหาโดยไม่ชอบได้ นอกจากนี้ การไม่มีกฎหมายรองรับให้นำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในคดีอาญาได้ จึงทำให้มีปัญหาประชาชนขาดความเชื่อมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจ เนื่องจากไม่มีกฎหมายให้อำนาจตำรวจสามารถไกล่เกลี่ยในชั้นสอบสวนได้ และตำรวจ

ผู้ปฏิบัติหน้าที่ไม่กล้าใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ 2) ปัญหาและอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ในชั้นพนักงานสอบสวน ประการแรก คือ ปัญหาข้อกฎหมาย เนื่องจากปัจจุบันไม่มีกฎหมายรองรับให้นำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มาใช้ในคดีอาญาที่เป็นความผิดต่อแผ่นดิน แต่เป็นความผิดเล็กน้อย ๆ ประการที่สอง ได้แก่ ผู้รับการไกล่เกลี่ยไม่เข้าใจกฎหมายการยอมความ การไม่เข้าใจว่าตนจะได้รับประโยชน์ใดทางกฎหมายจากการไกล่เกลี่ยในภาพกว้าง ทำให้การไกล่เกลี่ยเป็นไปได้ยาก ประการที่สาม ได้แก่ พนักงานสอบสวนในฐานะผู้ไกล่เกลี่ยมักไม่ได้รับการยอมรับให้เป็นผู้ไกล่เกลี่ยคู่กรณีมองว่าพนักงานสอบสวนเข้าข้างอีกฝ่าย ไม่เป็นธรรม และพนักงานสอบสวนบางคนยังขาดทักษะ เทคนิควิธีการไกล่เกลี่ยที่มีประสิทธิภาพ และประการที่สี่กระบวนการไกล่เกลี่ยในชั้นสอบสวนในปัจจุบันในชั้นสอบสวนมีขั้นตอนและแนวทางปฏิบัติที่ไม่ชัดเจน ทำให้พนักงานสอบสวนในฐานะผู้ไกล่เกลี่ยไม่สามารถปฏิบัติได้เป็นแนวทางเดียวกันและ คุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนดไว้นั้นยังไม่เหมาะสมส่งผลให้กระบวนการไกล่เกลี่ยไม่น่าเชื่อถือ

4. แนวทางการพัฒนาฝีมือเทคนิคการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวนตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562

ผลการวิจัยพบว่า ประเทศไทยมีคู่มือการไกล่เกลี่ยเพื่อเป็นแนวทางแก่ผู้ดำเนินการไกล่เกลี่ย คือ การไกล่เกลี่ยในศาล การไกล่เกลี่ยในองค์กรปกครอง แต่ในระดับพนักงานสอบสวนนั้นไม่ปรากฏเอกสารเป็นลักษณะคู่มือการไกล่เกลี่ยสำหรับพนักงานสอบสวนซึ่งเป็นด่านแรกของกระบวนการยุติธรรม มีเพียงกำหนดคุณสมบัติว่าได้รับการอบรมด้านการไกล่เกลี่ย ขณะเดียวกันก็ไม่พบว่ามีคู่มือการไกล่เกลี่ยในชั้นพนักงานสอบสวนในประเทศออสเตรเลียเช่นเดียว ขณะที่ประเทศสหรัฐมีสถานฝึกอบรมการไกล่เกลี่ย (American Bar Association Standing Committee on Dispute Resolution) และการได้จัดทำคู่มือและความรู้การไกล่เกลี่ยคดีแพ่งแพร่ด้วยแต่ดำเนินการโดยภาคเอกชน เช่น ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในรัฐต่าง ๆ ของประเทศออสเตรเลีย อย่างไรก็ตามจากการศึกษายังไม่พบว่ามีคู่มือการไกล่เกลี่ยสำหรับพนักงานสอบสวนหรือตำรวจที่จัดทำ โดยหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องมีเพียงการอาศัยการผ่านการอบรมและมีประสบการณ์ นอกจากนี้ ระบบยุติธรรมของประเทศออสเตรเลียและประเทศสหรัฐอเมริกาเน้นการเข้ามีส่วนร่วมของการไกล่เกลี่ยจากชุมชน ขณะที่ประเทศไทยใช้กระบวนการยุติธรรมผ่านศาลเป็นหลักประกอบกับกฎหมายกำหนดขอบเขตอำนาจในการไกล่เกลี่ยคดีอาญาของพนักงานสอบสวนอย่างจำกัด อาจส่งผลให้พนักงานสอบสวนขาดโอกาสหรือไม่เข้าใจแนวทางในการไกล่เกลี่ยคดีอาญาที่สามารถดำเนินการได้ในชั้นสอบสวน ดังนั้น ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาในชั้นสอบสวนปัจจัยหนึ่ง คือ การมีแนวทางการปฏิบัติงานในกระบวนการไกล่เกลี่ย ซึ่งอาจเป็นในลักษณะคู่มือ หรือการอบรมเฉพาะพนักงานในชั้นสอบสวนทุกคนเพื่อสร้างพื้นฐานด้านการไกล่เกลี่ยแก่พนักงานในชั้นสอบสวนทุกคน เนื่องจากมีเพียงคู่มือการไกล่เกลี่ยในชั้นศาล การไกล่เกลี่ยขององค์กรการส่วนปกครอง การไกล่เกลี่ยในชุมชน แต่ในระดับตำรวจหรือพนักงานในชั้นสอบสวนซึ่งเป็นด่านแรกในการจัดการคดีอาญาที่สามารถไกล่เกลี่ยคดีได้เพื่อช่วยลดจำนวนคดีเข้าสู่ชั้นศาลก็ควรมีคู่มือหรือเอกสารเฉพาะที่สามารถให้พนักงานสอบสวนทุกคนสามารถดำเนินการไกล่เกลี่ยด้วยเทคนิค วิธีการและข้อบ่งชี้ตามอำนาจหน้าที่ที่เป็นทิศทางเดียวกันเพื่อเป็นมาตรฐานในการทำงาน โดยจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์พนักงานสอบสวนที่มีประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ยคดีอาญา เห็นในทิศทางเดียวกันว่า การมีคู่มือเทคนิคการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวนตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะประโยชน์ในการใช้ปฏิบัติงานได้จริง มีประโยชน์ในการเตรียมการเริ่มต้นหรือแนวทางที่จะรู้ว่าจะต้องดำเนินการอย่างใดบ้าง และควรเร่งดำเนินการจัดทำร่วมกับดำเนินการกับผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทขับเคลื่อนการปฏิบัติงาน ทั้งนี้ ในคู่มือการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวนควรประกอบด้วย (1) ความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ควรนิยามและขอบเขตการไกล่เกลี่ยในชั้นพนักงานสอบสวนทั้งในเชิงกฎหมายและเชิงปฏิบัติ (2) กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ควรระบุตัวบทกฎหมายทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นพนักงานสอบสวนอย่างถูกต้อง (3) คดีอาญาที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ ควรระบุประเภทคดีอาญาทั้งหมดที่สามารถทำการไกล่เกลี่ยใน

ชั้นพนักงานสอบสวน (4) อำนาจหน้าที่การไกล่เกลี่ย ควรระบุขอบข่ายอำนาจหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยในชั้นพนักงานสอบสวนพร้อมข้อจำกัดและบทลงโทษในกรณีทำเกินอำนาจหน้าที่ (5) ขั้นตอนและวิธีการไกล่เกลี่ย ควรระบุขั้นตอนตามลำดับที่ชัดเจนและนำเสนอวิธีการไกล่เกลี่ยได้หลากหลายรูปแบบตามความเหมาะสมของประเภทคดีและผู้กระทำความผิดเพื่อเป็นทางเลือกในการไกล่เกลี่ยที่เหมาะสมมากขึ้น (6) ผลการดำเนินการตามขั้นตอน ควรระบุถึงผลการดำเนินการไกล่เกลี่ยในขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อให้พนักงานชั้นสอบสวนมองเห็นภาพของการไกล่เกลี่ยอย่างชัดเจนและดำเนินการตามขั้นตอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (7) ผลดีผลเสียในการดำเนินการไกล่เกลี่ย ควรระบุผลดีผลเสียของการดำเนินการเพื่อให้พนักงานชั้นสอบสวนได้เลือกที่จะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติการไกล่เกลี่ยได้อย่างมีประสิทธิภาพ (8) ทักษะที่จำเป็น/บุคลิกผู้ไกล่เกลี่ย ควรระบุทักษะที่จำเป็นในการไกล่เกลี่ยเพื่อให้พนักงานในชั้นสอบสวนได้ประเมินตนเองว่ามีทักษะนั้น ๆ หรือไม่ (9) เทคนิคที่ใช้ในการไกล่เกลี่ย ควรระบุเทคนิคที่สำคัญที่ควรใช้ในการไกล่เกลี่ยเพื่อพนักงานทุกคนสามารถนำไปใช้หรือประยุกต์ใช้ได้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการสอบสวน (10) การติดตามประเมินผล ควรระบุวิธีการติดตามประเมินผลการไกล่เกลี่ยของพนักงานสอบสวนทั้งแบบประเมินด้วยตนเองและจากผู้อื่นเพื่อทราบผลการปฏิบัติงานของตน (11) จริยธรรมของการไกล่เกลี่ย ควรระบุข้อกำหนดทางจริยธรรมของการไกล่เกลี่ยในชั้นพนักงานสอบสวนไว้อย่างชัดเจนเพื่อให้พนักงานสอบสวนตระหนักอยู่เสมอในการปฏิบัติงานไกล่เกลี่ยรวมทั้งกำหนดบทลงโทษสำหรับพนักงานสอบสวนที่ขาดจริยธรรมหรือผิดจริยธรรมในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาคู่มือเทคนิคการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวนตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาทฤษฎีแนวคิดที่เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นสอบสวน พบว่า ทฤษฎีแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ได้แก่ แนวคิดในการแก้ไขข้อพิพาทแบบ Win-Win Concept แนวความคิดว่าด้วยอำนาจในการยุติคดีอาญา ทฤษฎีการแข่งขันและทฤษฎีการแก้ปัญหา
2. เพื่อศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นสอบสวนตามกฎหมายไทยและต่างประเทศ พบว่า กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 พบว่า พนักงานชั้นสอบสวนมีอำนาจในการไกล่เกลี่ยคดีอาญาเล็กน้อย เช่น คดีเกี่ยวกับการจราจร คดีลักทรัพย์ คดีเกี่ยวกับชีวิตร่างกายที่มีผู้ได้รับบาดเจ็บไม่สาหัส
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ในชั้นพนักงานสอบสวน พบว่า ปัญหาและอุปสรรคของการบังคับใช้กฎหมายตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 ในชั้นพนักงานสอบสวน มีปัญหาข้อกฎหมาย ผู้รับการไกล่เกลี่ยไม่เข้าใจกฎหมาย พนักงานสอบสวนไม่ได้รับการยอมรับให้เป็นผู้ไกล่เกลี่ย ขาดทักษะการไกล่เกลี่ยและกระบวนการในชั้นสอบสวนที่ไม่ชัดเจน
4. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาคู่มือเทคนิคการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวนตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562 พบว่า คู่มือเทคนิคการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวน ควรประกอบด้วยความหมายของการไกล่เกลี่ยในชั้นพนักงานสอบสวน กฎหมายที่เกี่ยวข้อง คดีอาญาที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ ขั้นตอนและวิธีการ ผลจากการดำเนินการ ผลดีผลเสียในการดำเนินการ ทักษะที่จำเป็น เทคนิค การติดตามประเมินผลและจริยธรรมของการไกล่เกลี่ยในชั้นพนักงานสอบสวน

การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาฝีมือเทคนิคการใกล้เคียงข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวนตามพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

การสอบสวนคดีอาญาเป็นกลไกหนึ่งในกระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์เพื่อใช้ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองและความสงบสุขของสังคม พนักงานสอบสวนในชั้นสอบสวนเป็นด่านแรกของกระบวนการยุติธรรมที่มีบทบาทในการดำเนินคดีการที่ตำรวจเป็นที่พึ่งพาของประชาชนในเวลาที่ได้รับบาดเจ็บหรือความเสียหายจากการกระทำที่ละเมิดต่อกฎหมาย เป็นผลให้ประชาชนมักจะมองว่าตำรวจเป็นผู้ที่มีเกียรติศักดิ์ศรี เป็นผู้ที่ไม่ได้มีส่วนได้เสียกับคู่กรณีและมีกฎหมายระเบียบ คอยควบคุมการปฏิบัติงาน ที่ผ่านมตำรวจได้ทำหน้าที่ในฐานะผู้ไกล่เกลี่ยอย่างไม่เป็นทางการมาโดยตลอด นอกจากนี้มีความพยายามทั่วโลกที่เริ่มที่จะพูดถึงอย่างเป็นทางการว่าตำรวจสามารถใช้การไกล่เกลี่ยเพื่อปรับปรุงการทำงานเมื่อจัดการสถานการณ์ความขัดแย้งได้อย่างไร แต่ความท้าทายที่สำคัญที่สุดคือการปะทะกันทางบทบาทของของผู้เชี่ยวชาญทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและการปฏิบัติของตำรวจ ได้แก่ การปฏิบัติตามการไกล่เกลี่ยของตำรวจ ความเป็นมืออาชีพที่เกิดขึ้นใหม่ของการไกล่เกลี่ย โครงสร้างองค์กรและวัฒนธรรมของตำรวจที่ต้องสนับสนุนการไกล่เกลี่ย ความคาดหวังของประชาชนต่อการไกล่เกลี่ยของตำรวจ ระบบความเชื่อทางสังคมที่มีอยู่ ความมีชีวิตของการไกล่เกลี่ยถูกท้าทายในสังคมที่ไม่ยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตย เนื่องจากทั่วโลกมีความคลาดเคลื่อนอย่างมากเกี่ยวกับบทบาทของตำรวจ สันนิษฐานว่ายิ่งบริบทของเผด็จการมากเท่าไรก็ยิ่งท้าทายมากขึ้นเท่านั้นที่จะแนะนำรูปแบบของการควบคุมที่ให้อำนาจแก่ประชาชน จะเห็นได้ว่าข้อท้าทายและการศึกษาเหล่านี้ชี้ให้เห็นข้อดีข้อเสียของการดำเนินการไกล่เกลี่ยในชั้นพนักงานสอบสวนมากมายเกี่ยวกับการใช้การไกล่เกลี่ยของตำรวจ อย่างไรก็ตามข้อมูลการวิจัยที่จำกัดให้หลักฐานที่เพียงพอที่ช่วยให้สามารถระบุการใช้งานการไกล่เกลี่ยจำนวนมากในบริบทของตำรวจรวมถึงการเจรจาต่อรองร่วมกันการเจรจาสัญญาการแทรกแซงในฐานะผู้ไกล่เกลี่ยการอ้างอิงคดีไปยังผู้ไกล่เกลี่ยในบริบทอื่น ๆ ในบริบทเฉพาะการมีส่วนร่วมในกระบวนการไกล่เกลี่ยและทำงานร่วมกับผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ย ดังนั้น เพื่อการปฏิบัติหน้าที่ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นในการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีอาญาในชั้นสอบสวน จึงควรมีการแก้ไขปัญหาก็เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ.2562 โดยเฉพาะใน มาตรา 41 ที่บัญญัติว่า “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวนให้กระทำได้ในคดีความผิด ได้แก่ (1) คดีความผิดอันยอมความได้ (2) คดีความผิดลหุโทษตามมาตรา 390 มาตรา 391 มาตรา 392 มาตรา 393 มาตรา 394 มาตรา 395 และมาตรา 397 แห่งประมวลกฎหมายอาญาและความผิดลหุโทษอื่นที่ไม่กระทบต่อส่วนรวมตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา (3) ความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินสามปีตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัติ” ควรแก้ไขเพิ่มเติม ดังนี้ “มาตรา 41(4) ความผิดที่ได้กระทำด้วยความจำใจหรือยากจนเหลือทน หรือกระทำต่อทรัพย์เพียงเล็กน้อย” รวมทั้งอาจเพิ่มเติม มาตรา 335(1)(3)(4)(11)(12) ในบัญชีท้ายพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวในกว้างขวางเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ความผิดลหุโทษเป็นความผิดเล็กน้อยไม่ได้สร้างความเดือดร้อน รำคาญให้กับสังคม ซึ่งมีอัตราโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือนหรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หากต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักจะทำให้เจ้าหน้าที่ ตำรวจต้องเสียเวลาโดยใช้เหตุ หากสามารถยุติคดีก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมจะเป็นผลดีมากกว่า ดังนั้นการเพิ่มเติมขอบเขตของประเภทคดีจะเป็นช่วยแก้ปัญหาได้สอดคล้องตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562 นอกจากนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับต่างประเทศที่ไม่พบการกำหนดคุณสมบัติผู้ไกล่เกลี่ยที่เป็นตำรวจหรือพนักงานสอบสวนโดยตรง ประเทศไทยแม้กำหนดคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยที่เป็นชั้นพนักงานสอบสวนตามระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติ พ.ศ.2562 แต่ก็กำหนดเพียงจะต้องเป็นผู้การอบรมหลักการสูตรการไกล่เกลี่ยและมีประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ยแล้ว ซึ่งไม่เพียงพอต่อความน่าเชื่อถือของคุพิพาท ดังนั้น ควรเพิ่มคุณสมบัติอื่น ๆ ที่เอื้อต่อการปฏิบัติงาน กล่าวคือ ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์การทำงานทางด้านกฎหมาย มาแล้วอย่างน้อย 10 ปีเนื่องจากเข้าใจสภาพปัญหาข้อพิพาททางกฎหมายได้เป็นอย่างดีรวมทั้งเสนอให้เพิ่มตำแหน่งผู้ประเมินคดีเพื่อช่วยพนักงานสอบสวนประเมินคดีในชั้นสอบสวนอย่างเป็นกลางและลดอคติของ

คุณครู และประการสำคัญจากการศึกษาเปรียบเทียบกับต่างประเทศพบว่า ยังไม่มีคู่มือการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเฉพาะของพนักงานชั้นสอบสวนหรือตำรวจ โดยเฉพาะกฎหมายประเทศไทยที่เน้นการส่งคดีให้ผ่านศาลและให้คู่กรณีไปต่อสู้กันในชั้นศาลเป็นหลัก ขณะที่ประเทศอื่น ๆ เช่น ออสเตรเลียและสหรัฐอเมริกาจะเน้นการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการไกล่เกลี่ยและใช้หลักการหันเหคดีมาใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ดังนั้น กฎหมายของประเทศไทยควรมีการกำหนดรูปแบบของคู่มือเทคนิคการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวนเพื่อให้การทำงานในชั้นสอบสวนมีประสิทธิภาพ มีแนวทางที่เป็นรูปธรรมและนำไปปฏิบัติได้สืบทอดกันไปได้อย่างไร้ที่ติ กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือคดีต่างๆ ล้วนมุ่งลดความขัดแย้งด้วยการแก้ไขปัญหาร่วมกันเพื่อประโยชน์ร่วมกันตามทฤษฎีการแก้ปัญหา (Problem-Solving Theory) ที่ถือหลักว่าผู้เข้าร่วมการเจรจาทุกคนมีผลประโยชน์ร่วมกันบางประการถ้าไม่มีสิ่งอื่น ทุกคนอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมของสังคมเดียวกันและมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาร่วมกันเพื่อทำข้อตกลงด้วยความสมัครใจ ภายใต้ทฤษฎีนี้ข้อขัดแย้งเป็นปัญหาที่ต้องศึกษาและแก้ไขร่วมกันโดยคู่ความทั้งสองฝ่าย เพื่อผลประโยชน์ร่วมกันและนำความสงบมาสู่สังคมโดยรวมต่อไป

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 ควรมีการขยายขอบเขตของประเภทคดีให้กว้างขึ้นโดยมีการติดตามหรือประเมินจากผู้อื่นอีกทางหนึ่งเพื่อป้องกันความอคติจากคู่ไกล่เกลี่ย มีข้อกำหนดที่สนับสนุนในพนักงานสอบสวนปฏิบัติหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยคดี

1.2 ในกรณีพนักงานชั้นสอบสวนถูกจำกัดการปฏิบัติหน้าที่ไกล่เกลี่ย ควรเสนอให้เพิ่มตำแหน่งผู้ประเมินคดีเพื่อช่วยพนักงานสอบสวนประเมินคดีในชั้นสอบสวนอย่างเป็นกลางและลดอคติของคุณครู

1.3 ควรมีการกำหนดแนวทาง/รูปแบบของคู่มือเทคนิคการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวนให้เป็นรูปธรรม

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยเสนอแนะหัวข้อวิจัยที่ควรทำต่อ คือ “การสร้างและออกแบบคู่มือเทคนิคการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวน” จะเป็นประโยชน์ต่อการทำงานของพนักงานในชั้นสอบสวน เป็นประโยชน์ต่อคู่กรณีและเป็นประโยชน์ต่อการลดจำนวนคดีที่เข้าสู่ศาลนั้น ทั้งนี้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือคดีต่าง ๆ ล้วนมุ่งลดความขัดแย้งด้วยการแก้ไขปัญหาร่วมกันเพื่อประโยชน์ร่วมกันตามทฤษฎีการแก้ปัญหา (Problem-Solving Theory) ที่ถือหลักว่าผู้เข้าร่วมการเจรจาทุกคนมีผลประโยชน์ร่วมกันบางประการถ้าไม่มีสิ่งอื่น ทุกคนอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมของสังคมเดียวกันและมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาร่วมกันเพื่อทำข้อตกลงด้วยความสมัครใจ ภายใต้ทฤษฎีนี้ข้อขัดแย้งเป็นปัญหาที่ต้องศึกษาและแก้ไขร่วมกันโดยคู่ความทั้งสองฝ่าย เพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาอย่างสูงจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพัตรา แผนวิจิต อาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณวิภา เมืองกล้า ที่กรุณาให้คำแนะนำปรึกษาตลอดจนปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดี เพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนางานวิจัยต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ปรัชญา อยู่ประเสริฐ. (2551). การไกล่เกลี่ยในประเทศออสเตรเลีย. ในสรวิศ ลิ้มปริงซี่, กฎหมายเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท.

กรุงเทพฯ: ศูนย์วิทยการระงับข้อพิพาททางเลือก สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม

ภูมิพัฒน์ สัณญา. (2562). ปัญหาการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562: ศึกษา

บทบาทผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวน. เอกสารการประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 10 “The 10th STOU National Research Conference” มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2564). *กฎหมายประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2564, จาก https://www.stou.ac.th/thai/grad_stdty/Masters/%E0%B8%9D%E0%B8%AA%E0%B8%AA/research/Proceedings_2563/

วันชัย วัฒนศัพท์. (2550). *ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า

วัลลภ เกี่ยมะยूर. (2560). มาตรการทางกฎหมายในการระงับข้อพิพาทในชุมชนด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพื่อลดขั้นตอนการร้องทุกข์เข้าสู่กระบวนการสอบสวน. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์* 6(2), 101-112

ศาลยุติธรรมและสำนักงานศาลยุติธรรม. (2562). *รายงานประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562*. สืบค้นเมื่อ 12 กรกฎาคม 2564, จาก <https://oppb.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/8449/iid/188545>.

อุดม รัฐอมฤต. (2548). *บทบาทของอัยการในมุมมองของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์*. กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์